Beke Ottó – Simonyi Gabriella

Kígyó és hazugság

A hazugság(képtelenség) jelensége és kontextusai Cixin Liu Háromtest-trilógiájában

DOI 10.35402/kek.2023.3.12

„Miféle társadalom lehet az, ahol a gondolat teljesen nyilvános? Miféle kultúrát tesz lehetővé? Miféle politikát? Nincs sem cselszövés, sem színlelés. Mi az a cselszövés és a színlelés?" (Liu 2018, 17)

Absztrakt

Cixin Liu kínai tudományos-fantasztikus író a műfaj kemény (hard) vonulatához tartozik. A *Háromtest-trilógiá*jában ábrázolt trisolarisi civilizációban teljes mértékben ismeretlen a hazugság. Tagjai számára a mindenkori igazmondás, illetve az igazság feltétel nélküli közlése, kommunikációja kognitív folyamataik biológiai keretrendszerével függ össze. Az elme mindenkori átláthatósága jellemzi őket. A hazugságra való képtelenség értelmezése a hazugság mint antropológiai-etológiai adottság és szükségszerűség jelenségének és kontextusának meghatározásához járul hozzá. A dolgozat a hazugság(képtelenség), illetve az igazmondás szükségességének körvonalazása és interpretációja során a regénysorozatra összpontosít. A tanulmány a *Háromtest-trilógia* párhuzamos történeteként meghatározott, Bao Shu által jegyzett, eredetileg fanfictionként íródott, majd pedig Cixin Liu által affirmált regényszövegét, *Az idő oltárán*t is bevonja vizsgálódásainak körébe, továbbá a vonatkozó társadalomtudományi-pszichológiai, neveléstudományi és részben filozófiai diskurzust is mozgósítja.

Kulcsszavak: Cixin Liu, *Háromtest-trilógia*, hazugság .

Abstract

Cixin Liu, a Chinese science fiction writer, is known for his contributions to the hard science fiction genre. In his Three-Body Problem trilogy, he depicts a trisolarian civilization where lying is completely unknown. For its members, the cognitive process of truthful communication and the unconditional disclosure of truth are intertwined with their biological framework. They are characterized by the transparency of their minds. The interpretation of the impossibility of lying contributes to the understanding of lying as an anthropological-ethological trait and necessity, along with its contextual implications. This paper focuses on outlining and interpreting the necessity of lying (or the lack thereof) and truth-telling within the framework of the novel series. The study encompasses not only the main trilogy but also incorporates the parallel narrative of "The Redemption of Time", originally written by Bao Shu as fan fiction and later affirmed by Cixin Liu, as well as relevant sociological-psychological, educational, and partially philosophical discourse.

Keywords: Cixin Liu, *Three-Body Problem trilogy*, lie.

Bevezető

Cixin Liu (1963–) kínai tudományos-fantasztikus író a műfaj kemény (hard) vonulatához tartozik. (Liu 2019b: 8; Liu 2019c: 267; Liu 2016b: 401–402; Steiner 2022; Csicsery-Ronay 2008, 49; Suvin 1979, 66–68; Cramer 2015) *Háromtest-*, illetve más néven: *Emlékezés a Föld múltjára*-trilógiája (Shu 2023a, 7) olvasói és kritikusi-tudományos körökben egyaránt elsöprő erejű, nemzetközi szintű elismerésben részesült (Gaffric 2019; Pagetti 2017; Gaffric – Peyton 2019). Az affirmáció és kontextualizációk különböző diszciplínák irányából érkeztek (lásd például Miao 2015). Az első kötet címe *A háromtest-probléma* (Liu 2016a), a második *A sötét erdő* (Liu 2018), a harmadik pedig *A halál vége* (Liu 2019a). Bao Shu *Az idő oltárán* címmel jelentette meg a trilógia párhuzamos történeteként meghatározott, eredetileg fanfictionként (Morrison 2019; Glózer – Torbó – Geisz 2019) íródott, majd pedig Cixin Liu által is affirmált (Shu 2023a, 9) regényét, paratextusát (Lindgren 2015; vesd össze Genette 1996).

A Cixin Liu által megalkotott irodalmi univerzum a Fermi-paradoxonra (Jones 1985) a kozmosz sötéterdő-elméletét adja válaszul (Liu 2019d, 321). Eszerint a világegyetem minden civilizációját és

életformáját az állandó fenyegetettség állapota jellemzi: „A világegyetem egy sötét erdő. Minden civilizáció egy fegyveres vadász, aki kísértetként oson a fák között, lágyan félresöpri az útjában lévő ágakat, és próbál hangtalanul haladni előre. Még levegőt is óvatosan vesz. A vadásznak óvatosnak kell lennie, mert hozzá hasonló vadászok lopakodnak szerte az erdőben. Ha más élőlényre akad [...], csak egyvalamit tehet: tüzet nyit rá, és megsemmisíti. Ebben az erdőben a másik ember jelenti a poklot, az örök fenyegetést. Minden olyan életformát, amely felfedi létezését, gyorsan eltörölnek." (Liu 2018, 619; vesd össze Shu 2023b: 34–35) Azért nem mutatkoztak meg tehát az emberiség számára technikailag fejlett távoli és idegen civilizációk, mert kénytelenek rejtőzködni a világegyetem sötét erdejében. Vannak mások, csak még nem szereztünk róluk tudomást. Ez a kozmikus szociológiai (Liu 2018, 9) koncepció a lehetséges világok legrosszabbikát (Liu 2019d; vesd össze Hawking 2019, 83–101) vázolja fel.

A *Háromtest-trilógia*ban egy távoli, azonban a Naphoz a legkisebb távolságra lévő csillagrendszerben, az Alfa Centaurin élő trisolarisi civilizáció életterének elviselhetetlen instabilitása és ebből következő kilátástalansága folytán felfedi magát, hogy megszállja és elfoglalja a Földet. (Liu 2019c: 267; Liu 2019d: 321; Liu 2016b: 402–403; vesd össze Wang 2016; Živković 1985, 87) Az epikus történet nagyszámú szereplőt és kulturális regisztert, nyelvhasználati módot, valamint idősíkot mozgósít. Cselekménye a csillagközi és a szubatomi, valamint a számítógépes, videójátékos térre egyaránt kiterjed. Az apokaliptikus űropera (Sánta 2011, 15–16; Reynold 2012; Westfahl 2015; Stableford 1995) és részben a cyberpunk (Rétfalvi 2012; Csicsery-Ronay 1988; McHale 2010) műfaji jegyeit is magán viseli. (Vesd össze Novák – Beke – Samu 2018) Mindennek megfelelően tekinthető modern, illetve korszerű hard science-ficfion műnek, az Isaac Asimov és Arthur C. Clark által fémjelzett hagyomány folytatásának. (Steiner 2022, 58; lásd továbbá Zhao – Peng 2020). Nagyívű, sőt, monumentális narratívája sokrétű, bonyolult és szövevényes, továbbá fordulatokkal teli. A regénysorozat valóságos (szöveg)szörny. (Liu 2019d: 322) Bao Shu párhuzamos története, *Az idő oltárán* hasonló prózapoétikai eljárásokat, hibrid szövegalkotási módokat, narratív struktúrákat követ, mint a *Háromtest-trilógia*. A grandiozitás tekintetében szintén analógiák tapasztalhatók. Mindkét mű esetében egymást erősíti a tematikai és textuális koherencia, valamint dimenzionalitás.

A tanulmány az emberi és a trisolarisi lények közötti alapvető, a hazugság képességét, illetve képtelenségét érintő gondolkodásmódbeli és az azzal elválaszthatatlanul összefüggő kommunikációs különbséget értelmezi. E tekintetben a trilógiai második, *A sötét erdő* című darabja, továbbá Bao Shu *Az idő oltárán* című, az eredeti, vagyis a Cixin Liu által írt művek bizonyos réseit kitöltő (Shu 2023a: 10) regénye érdemel kitüntetett figyelmet. A vizsgálat a fókuszba állított szöveguniverzum reflexív, vagyis fogalmi jellegű és csupán részben a narratív jellegű vonatkozások felfejtésére és kontextualizációjára vállalkozik. Az interpretáció a vonatkozó társadalomtudományi-pszichológiai, továbbá neveléstudományi és részben filozófiai diskurzust is mozgósítja, miközben az emberi önismeretet is elősegíti.

Hazugság(képtelenség)

„a csalás és a megtévesztés igazán művészi tud lenni, ahogy a kígyó bőrének mintázata." (Liu 2018, 48)

A trisolarisi civilizációban teljes mértékben ismeretlen a hazugság. Tagjai és képviselői számára a mindenkori igazmondás, illetve az igazság feltétel nélküli közlése, kommunikációja kognitív folyamataik biológiai keretrendszerével függ össze, tehát nem erkölcsi kérdés. A trisolarisiak „gondolatai és emlékei láthatóak a külvilág számára, mint egy könyv, amit kiraktak a nyilvánosság elé, vagy egy film, amit levetítenek a plázában, vagy egy hal az átlátszó akváriumban. Teljesen nyilvános, egy pillantással leolvasható." (Liu 2018, 17) Esetükben a tudattartalmak „közvetlen kivetítése" (Liu 2018: 18; vesd össze Shu 2023b: 35) természetes és magától értetődő, feltartóztathatatlan folyamat. Gondolataikat még akkor is kimutatják, illetve felfedik, amikor az előnytelen, sőt hátrányos, esetleg kimondottan veszélyes következményekkel jár számukra (Liu 2018, 36): „a trisolarisiak közvetlen, nyílt gondolatok útján kommunikálnak, emiatt rendkívül hiányosak a képességeik trükkök, álcázás és megtévesztés terén". (Liu 2018, 114) Az elme mindenkori átláthatósága jellemzi őket. Nem akaratlagosan teszik külsővé, vagyis exteriorizálják (Chomsky 2018, 47) pszichés tartalmaikat, hanem azok már megszületésük, megformálódásuk pillanatában kisugárzik, és ily módon közvetlenül érzékelhetővé válik a külvilágban. (Vesd össze Eggers 2016; Csányi – Beke 2020) Miként Bao Shu regényében olvasható: mivel a trisolarisiak nyelve „a gondolatok elektromos mintázatainak

közvetlen átsugárzásán alapult, nem állt módjukban hazugságot mondani úgy, hogy közben igazságnak tettessék. Ha egy fajtársuk hamisnak hitte saját állítását, ennek kognitív jelölői kifelé is azonnal megnyilvánultak. Igaz, bizonyos speciális esetekben – például a technikai alapú, hosszú távú kommunikációban – lehetségesnek bizonyult hamis agytevékenységet szimulálni, de a trisolarisiak legmélyebb biológiai ösztönei, amelyeket a primitív életformákból kiinduló, hosszú evolúciós menetelés során megörököltek, megakadályozták, hogy ezzel éljenek." (Shu 2023b: 35)

A fentieknek megfelelően az idegen lények nem is tudják értelmezni és egyáltalán elgondolni az emberi nyelvek mindegyikében előforduló „gondolni" és „mondani" jelentésű szavak közötti alapvető szemantikai különbséget. Ezekre ők szinonimaként tekintenek. (Liu 2018, 14) A „csalni" és „hazudni" szó értelmezése szintén gondot okoz számukra. (Liu 2018, 17) Nem használnak manipulációra, ferdítésre, szelekcióra és hazugságokra alkalmaz (nyelvi) jelölőket (Saussure 1997; Derrida 1991, 57–101) tudattartalmaik kifejezésére, megfogalmazására (vesd össze Chomsky 2018, 41); „fajukból biológiai szinten hiányzik a hazugság ösztöne" (Shu 2023b: 35). Magukat a pszichés tartalmakat fejezik ki, közvetlenül azokat sugározzák a külvilágba. (Vesd össze Žižek 2020; Csepeli 2020, 239) Számukra az emberiséget jellemző „*post-truth*, vagyis az igazságon túli kor[...]" (Harari 2018, 204; vesd össze Krekó 2018) és világ elképzelhetetlen, felfoghatatlan, ugyanis nem hoznak és nem is hozhatnak létre véleménybuborékokat, -börtönöket (Szűts 2018, 206), illetve visszhangkamrákat (Harari 2018, 194; Pariser 2012). Nem működtetnek öngerjesztő (előítéletes) csoportgondolkodást (Harari 2018, 195, 203). Egyenesen képtelenek értelmezni a fikció valóságra gyakorolt erőteljes hatását, létteremtő voltát, mibenlétét (Harari 2017, 137–143), a nyelvileg megkonstruált „kollektív imaginárius" (Assmann 2009, 157), a technikai, illetve digitális szolipszizmust (Szűts 2018, 330–331; Harari 2018, 194–195, 203; Pariser 2012; Tilesch – Hatamleh 2021, 168–169). Miként Bao Shu narrátora fogalmaz: „Amit az emberek szórakozásból, kikapcsolódásképpen olvastak, az a trisolarisiak számára homályos és érthetetlen iromány maradt. A legintelligensebb trisolarisi stratégák évekig tartó munkája is csak arra volt elég, hogy felfogják a *Piroska és a farkas*-hoz hasonló mesékben megjelenő legegyszerűbb átveréseket." (Shu 2023b: 36)

Nem mellékes körülmény, hogy a trisolarisiakkal történő emberi, éppen a hazugság, illetve dezinformáció témakörét érintő kommunikációban rendre felmerül az ószövetségi kígyó története (Liu 2018, 35–37). A hazugságra képtelen civilizáció számára a csalás és a megtévesztés az adott bibliai történettel kapcsolódik össze. A gondolataikat közvetlenül és magától értetődően láthatóvá tevő, azokat a külvilágba kisugárzó létforma számára a pszichés tartalmakat szándékosan elrejteni képes emberiség éppen a radikális másságból kifolyólag, a világegyetem sötét erdejében veszélyforrásként jelenik meg (Liu 2018, 49). Az emberi lényeknek ugyanis mindig vannak és maradnak felderítetlen titkaik, belső világuk (Liu 2018, 115), esetleg hazud(hat)nak is, és „[m]inél szebb egy kígyó mintázata, annál ijesztőbbnek tűnik." (Liu 2018, 48) A trisolarisiak számára az emberi gondolkodás „feltörhetetlen feketedoboz[ként]" (Shu 2023b: 34; lásd továbbá Shu 2023b: 39) jelenik meg. Ennek megfelelően önálló tudományág szintjére emelik a „megtévesztéselméletet" (Shu 2023b: 35; vesd össze Buller – Burgoon 1996; Griffin – Ledbetter – Sparks 2014, 97–109). Annak kidolgozásában, fejlesztésében és alkalmazásában komoly védelmi és egyben támadási potenciált látnak.

A hazugságra való képtelenség irodalmi ábrázolása Cixin Liu *Háromtest-trilógiá*jában, továbbá Bao Shu párhuzamos történetében, illetve annak értelmezése hozzájárul a hazugság mint antropológiai-etológiai adottság és szükségszerűség jelenségének és kontextusainak körvonalazásához. A hazugságképtelenség az emberi hazugság ellenpólusa.

Az igazmondás szükségessége

Az igazmondás fontossága egy olyan társadalomban, amelyben mindenki hajlandó tisztességesen együttműködni másokkal, nem vitatható. Pontosabban az igazmondás csak olyan társadalomban lehetne feltétlen parancs, amelyben minden ember hajlandónak mutatkozik tisztességes kooperációra a többi emberrel. Hazudni bűn, rendes, erkölcsös ember nem hazudik, halljuk kisgyermekkorunk óta ezeket a tanításokat. Mi is az erkölcs? Az erkölcs a társadalom által szentesített szabályokból tevődik össze, amelyeknek legfontosabb területe a viselkedés szabályozása. Az erkölcs társadalmi termék; ennek legfőbb bizonyítéka nem más, mint az, hogy az erkölcs mindig az adott társadalommal együtt változik (Durkheim 1917; idézi Piaget 1969). Az

erkölcs a jó és a rossz közti különbségtétel képessége és a cselekvő felelőssége, ebben az értelemben pedig a világ működésének feltétele (Heller 1994).

A társadalomtudományokban és a filozófiában általában úgy határozzák meg a hazugságot, hogy az egy nem őszinte kijelentés (Turri – Turri 2015). Van't Veer, Stel és van Beest (2014) szerint a hazugság egy másik személy szándékos félrevezetése. Walcyz, Harris, Duck és Mulay (2014) a hazugság kapcsán szintén hangsúlyozzák a szándékot mint komponenst; szerintük hazudni annyit tesz, mint szándékosan félrevezetni a másikat, hogy az elhiggyen valamit, amiről a hazugságot mondó tudja, hogy nem igaz.

Immanuel Kant (1991) szerint a hazugság megrombolja az emberek közötti bizalmat, és ellehetetleníti a szerződéskötéseket. Ezenkívül a hazugság sérti az „emberiség jogát", mivel megsérti más emberek jogát az igazságra. Kant értelmezésében minden ember legszigorúbb kötelessége az igazsághoz való ragaszkodás, még akkor is, ha ezáltal kárt okoz saját magának vagy másoknak. Az igazmondással nem lehet jogtalanságot elkövetni, és minden működőképes jogrendszer alapfeltétele az igazmondás. Ugyanakkor Mjasznyikov (2007) megkülönbözteti a hazugságot az elhallgatástól és a válasz megtagadásától. Az elhallgatás azt jelenti, hogy nem válaszolunk a feltett kérdésekre, de megtartjuk az őszinteség látszatát, és nem vezetjük félre a kérdés feltevőjét. A válasz megtagadásakor viszont nyilvánosan közöljük, hogy nem kívánunk őszinték lenni valakivel. Ha nyíltan közöljük, hogy nem akarunk őszinték lenni valakivel, akkor valójában őszinték vagyunk vele.

Az igazság és a hazugság kérdése azonban bonyolultabbá válik, amikor figyelembe vesszük a modern világ fejleményeit. Derrida (2005) álláspontja szerint a hazugságnak sokféle formája létezik, és nem lehet egyszerűen az igazság fordítottjaként tekinteni rá. Arendt értelmezésében pedig a hazugság idővel változáson megy át, és a modern hazugság célja nem titkok leleplezése, hanem hogy elfogadjuk igaznak a nyilvánvaló hazugságot.

A hazugság típusai kapcsán DePaulo, Kashy, Kirkendol, Wyer és Epstein (1996) három kategóriát különít el. Ezek a következők: az adott információk vagy tények eltúlzása vagy elbagatellizálása, elhallgatása, illetve meghamisítása (ez utóbbi az az eset, amikor valaki hazugságot talál ki, amely teljesen különbözik az igazságtól, vagy ellentétes vele).

A kommunikációelméletben a hazugságok kategorizálása az alapján történik, hogy kinek az érdekét szolgálják: az enyémet, vagy azét, akinek hazudok. Ennek alapján négyféle változat lehetséges. Ebből kettőt fontos itt megemlíteni, hiszen önmagukban választ adnak a kérdésre, hogy a hazugság vajon mindig rossz-e? Szükség van-e a hazugságra? A két hazugságtípus a következő: 1. Fehér hazugság, ami csak annak az érdekét szolgálja, akinek hazudunk; önzetlen, jó fajta hazugság, amellyel kockázatot vállalunk a másik ember érdekében. Jellemzően a másik helyébe képzeljük magunkat, és emiatt például azt állítjuk, hogy létezik a Mikulás, pedig tudjuk, hogy előbb-utóbb kiderül az igazság. Ez egy altruista cselekedet, amely jó érzést kelt bennünk. 2. Szürke hazugság, ami mindkét félnek előnyös: „Látom, fogytál!" A szürke hazugságok gyakran a kulturális normák részét képezik. Sok esetben, amikor megkérdezzük valakitől, hogy van, eleve hazugságot várunk válaszként: „Köszönöm, jól!" (Krogerus – Tschappeler 2020)

Hogyan teszünk szert a hazudozás képességére? Hogyan lesz a mindennapi életünk szerves része a hazugság anélkül, hogy észrevennénk? A szociális tanuláselméleti megközelítés szerint az erkölcsi szocializáció megerősítéseken keresztül alakul, amelyben központi szerepet játszik a viselkedés modellje, és hogy a megfigyelő tanúja-e annak, hogy megerősítik a modell viselkedését (Ranschburg 1998). A megfigyeléses tanulás során a megfigyelő képes megtanulni és reprodukálni a modell viselkedését (Bandura 1986). A szociális tanuláselmélet hangsúlyozza, hogy az erkölcsi ítéletalkotáshoz nemcsak megfelelő modellre van szükség, hanem arra is, hogy a megfigyelő lássa, hogyan történik a viselkedés pozitív megerősítése, és aktívan részt vegyen az elvárt viselkedés reprodukciójában (Bandura 1986).

A kognitív elmélet szerint az erkölcsi fejlődés a gondolkodás fejlődésével összefüggésben alakul ki (Piaget 1965). Kohlberg és Turiel kutatásai (1972) is megerősítik ezt a nézetet, miszerint az autonóm moralitás kialakulásához magas szintű intellektuális fejlettség szükséges (Mönks – Knoers 2004).

Turiel (Turiel – Banas 2020) szerint a társadalmi kontextus jelentős hatással van a morális ítéletalkotásra. Például játékok vagy sporttevékenységek esetében, amelyekben a résztvevők önkéntesen vesznek részt, és mindenki egyetért a szabályokkal, a morális szabályok módosulhatnak. Egy kísérletben gyerekek véleményét vizsgálták a szóbeli bántalmazásról. A gyerekek többsége elfogadhatónak találta, ha valakit egy játék során „hülyének" neveznek, de csak abban az esetben, ha a játékszabályt mindenki elfogadta, önként részt vettek benne, és tudták, hogy

ilyen szituáció előfordulhat. A társadalmi kontextus nagymértékben befolyásolja, hogyan értékelünk egy helyzetet, és gyakran több szempontot kell figyelembe vennünk a morális döntéseink során. Előfordulhat, hogy különböző morális célok ütköznek egymással, vagy morális célok ütköznek társadalmi szempontokkal. Egy egyszerű példa az, hogy egy hazugság morális szempontból elfogadható lehet, ha az ember egy gyilkosnak hazudik, aki az áldozat után érdeklődik. Az ilyen helyzetekben a döntés nehézsége abban rejlik, hogy választanunk kell az igazmondás és egy ember életének megmentése között (Turiel – Banas 2020). Az is befolyásolja a morális döntéshozatalt, hogy milyen kapcsolatban vagyunk a másik személlyel. Például egy kísérlet során a serdülők többsége elfogadhatónak tartotta a szülők megtévesztését, míg a kortársaikét nem. A serdülők válaszai azt mutatták, hogy a kortársakkal való kapcsolat az egyenlőségen és a kölcsönösségen alapul, míg a szülővel való viszony aszimmetrikus, és gyakran az autoritásra épül (Turiel – Gingo 2017; Turiel – Banas 2020).

Nagy József (1996), a szociális kompetencia magyarországi kutatója rámutat arra, hogy a szociális viselkedés mindig szociális kölcsönhatás eredménye. A szociális kölcsönhatást befolyásolja az aktuális szociális helyzet, a résztvevők szociális értékrendje és szociális kompetenciája. A szociális kompetencia egy pszichikus rendszer, amely lehetővé teszi a szociális viselkedést, és öröklött, továbbá tanult komponenseket egyaránt tartalmaz. A szociális kompetencia fejlődése a komponensek gazdagodásától függ, amihez a spontán és szándékos szocializáció is hozzájárul. A szociális kompetencia fejlődését a szociális szokások, minták, készségek és ismeretek megszerzése jellemzi. A szociális kompetencia fejlődése során az öröklött és tanult tényezők hierarchizálódnak, és a proszocialitás erősödik. A proszocialitás lehetővé teszi, hogy figyelembe vegyük mások érdekeit viselkedésünk során (Nagy 1996). A szociális kompetencia fejlődését a családi és az intézményes nevelés is befolyásolja. A pozitív szülő-gyermek viszony, a szülők szociális-érzelmi kompetenciája, gazdag szociális kapcsolatrendszere, a pozitív modellnyújtás és az elfogadó attitűd támogatják a fejlődést a családi oldalról. Az óvoda és az iskola fizikai környezete, szociális strukturáltsága és kultúrája, valamint a pedagógusok visszajelzései, empátiája, hitelessége és vezetési stílusa jelentős hatással vannak a szociális kompetencia fejlődésére (Tunstal 1994; idézi Zsolnai – Kasik 2007). A szociális kompetencia tanulható és fejleszthető tulajdonság, amely a spontán és szándékos szocializáció révén alakul ki (Nagy – Zsolnai 2001).

Gondolkodásmódbeli-kommunikációs különbségek

A kozmosznak a *Háromtest-trilógia*ban leírt, a narratíva terét alkotó sötét erdejében a trisolarisi civilizációval történő kapcsolatfelvétel és -tartás, majd pedig a Föld inváziója több szempontból is meghatározó jelentőségű. Az emberiség számára nem csupán az egzisztenciális fenyegetést és a megsemmisülés veszélyét, hanem egyúttal a radikális másság megtapasztalását is jelenti. Gondolkodásmódbeli-kommunikációs és cselekvésietológiai különbségek tárulnak fel.

A trisolarisi társadalomban a feltétel nélküli igazmondás a faj neurobiológiai adottságainak, felépítésének mindenkori velejárója; nem opcionális, hanem magától értetődő, automatikus folyamat. Ugyanez mondható el a tagok közötti tisztességes együttműködésről is. A trisolarisiak számára az, hogy mindig átlátható módon közlik tudattartalmaikat és ennek megfelelően a releváns tényállásokat, valamint intenciókat is, nem választás, illetve elhatározás avagy döntés kérdése. Viselkedésszabályozó erkölcsük nem társadalmi, hanem teljes mértékben evolúciós termék. Kivétel nélkül minden hazugságtípus ismeretlen és egyben elképzelhetetlen számukra. Ez vonatkozik a nem őszinte kijelentés és az egy másik trisolarisi vagy akár emberi egyén szándékos félrevezetésének értelmében meghatározott hazugságra, továbbá a fehér és szürke hazugságra is. Képtelenek az elhallgatás kommunikációs trükkjével élni, ugyanis a megfogalmazott kérdésekre minden esetben őszinte és nyílt választ adnak. Igazmondásuk nem korlátozódik azokra a kommunikációs folyamatokra, amelyek saját fajtársaik, vagyis a trisolarisi társadalom tagjai között zajlanak; gondolkodásmódbeli-kommunikációs architektúrájuk és működésmódjuk szükségszerűen meghaladja ezeket a relációkat. Esetükben a hazugságképtelenség és az igazmondás univerzális szükségessége elválaszthatatlanul összekapcsolódik, az érem két oldalát alkotja.

A trisolarisiaknak nem kötelességük ragaszkodni az igazsághoz a fentiekben tárgyalt kanti erkölcs értelmében, ők ugyanis abban léteznek; csakis az igazságot ismerik, tudják elképzelni, feldolgozni és közvetíteni. Az igazmondás a létmódjuk, az legbelsőbb természetükhöz tartozik. Kizárólag igaz, referenciális kijelentéseket, állításokat tesznek. Ez a hazugság mint antropológiai-etológiai adottság és szükségszerűség

ellenpólusa. Megismerése és értelmezése, valamint kontextualizációja a radikális másság tapasztalatával kecsegtet, ezáltal pedig az emberi önismeret elmélyítéséhez járul hozzá.

A kutatás folytatásában érdemes lenne a trisolarisi hazugságképtelenséget, vagyis a feltétel nélküli és mindenkori igazmondás szükségességét mint az emberi kommunikációs-gondolkodásmódbeli és cselekvési karakterisztika ellenpólusát a *Háromtest-trilógia*, továbbá a Bao Shu-i paratextus narratívájának szempontjából is megvizsgálni. További vonatkozó értelmezési potenciális ígér a Cixin Liu-mű alapján készülő, 2023 januárja óta futó kínai és a 2024-ben induló Netflix-sorozat, illetve adaptáció. Mindez a vizsgált kérdéskör árnyaltabb és egyben elmélyültebb kibontásához járulna hozzá.

Felhasznált irodalom

Assmann, Aleida 2009 Szövegek, nyomok, hulladékok: a kulturális emlékezet változó médiumai, fordította Görföl Balázs. In Kisantal Tamás szerk. *Narratívák 8. Elbeszélés, kultúra, történelem*. Kijárat Kiadó, Budapest. 146–159.

Bandura, Albert 1986 *Social Foundations of Tought and Action: A Social Cognitive Theory*. Prentice-Hall, New Jersey.

Buller, David B. – Burgoon, Judee K. 1996 Interpersonal Deception Theory. *Communication Theory*, 6, 203–242. Interneten https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.1996.tb00127.x (Letöltés dátuma 2023. 06. 25.)

Chomsky, Noah 2018 *Miféle teremtmények vagyunk?*, fordította Kisantal Tamás. Athenaeum Kiadó, Budapest.

Cramer, Kathryn 2015 Hard science fiction. In Edward James – Farah Mendlesohn eds. *The Cambridge Companioon to Science Fiction*. Cambridge University Press, Cambridge. 186–196.

Csányi Erzsébet – Beke Ottó 2020 A közösségi média disztópiája. Dave Eggers: A kör. *Godišnjak* (az újvidéki Bölcsészettudományi Kar évkönyve), 2: 269–283.

Csepeli György 2020 *Ember 2.0. A mesterséges intelligencia gazdasági és társadalmi hatásai*. Kossuth Kiadó – Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Budapest.

Csicsery-Ronay Istvan 1988 Cyberpunk and Neuromanticism. *Mississippi Review*, 47–48 (Summer): 266–278.

Csicsery-Ronay, Istvan, Jr. 2008 *The Seven Beauties of Science Fiction*. Wesleyan University Press, Middletown, Connecticut.

DePaulo, Bella M. – Kashy, Dale A. – Kirkendol, Sandra E. – Wyer, Mark M. – Epstein, Jennifer A. 1996 Lying in everyday life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(5): 979–995.

Derrida, Jacques 1991 *Grammatológia. Első rész*, fordította Molnár Miklós. Életünk–Magyar Műhely, Budapest–Párizs.

Derrida, Jacques 2005 *Histoire du mensonge – Prolégomenes*. L'Herne, Paris.

Eggers, Dave 2016 *A kör*, fordította Nemes Anna. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Gaffric, Gwennaël 2019 Chinese Dreams: (Self-) Orientalism and Post-Orientalism in the Reception and Translation of Liu Cixin's Three-Body Trilogy. *Journal of Translation Studies*, 3(1): 117–137.

Gaffric, Gwennaël – Peyton, Will 2019 Liu Cixin's Three-Body Trilogy and the Status of Science Fiction in Contemporary China. *Science Fiction Studies*, 46(1): 21–38. doi:10.1353/sfs.2019.0002.

Genette, Gérard 1996 Transztextualitás, fordította Burján Mónika. *Helikon*, 1–2: 82–90.

Glózer Rita – Torbó Annamária – Geisz Barbara 2019 „Young adult". Rajongói tartalmak és amatőr irodalom a közösségi médiában. *Literatura*, 1: 52–73.

Griffin, Em – Ledbetter, Andrew – Sparks, Glenn 2014 *A First Look at Communication Theory*. McGraw-Hill Education, New York.

Harari, Yuval, Noah 2017 *Homo Deus*, fordította Torma Péter. Animus Kiadó, Budapest.

Harari, Yuval Noah 2018 *21 lecke a 21. századra*, fordította Torma Péter. Animus Kiadó, Budapest.

Hawking, Stephen 2019 *Rövid válaszok a nagy kérdésekre*, fordította Both Előd. Akkord Kiadó, Budapest.

Heller Ágnes 1994 Általános etika. Cserépfalvi Könyvkiadó, Budapest.

Jones, Eric M. 1985 „Where is Everybody?" An Account of Fermi's Question. *Los Alamos technical report*, March: 1–12.

Kant, Immanuel 1991 *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése*, fordította Berényi Gábor. Gondolat Kiadó, Budapest.

Kohlberg, Lawrence 1976 Moral stages and moralisation: The cognitive-developmnetal approach. In Lickona, Thomas ed. *Moral development behavior: Theory, research and social issues*. Holt, Rinenhardt and Winston, New York. 31–53.

Krekó Péter 2018 *Tömegparanoia. Az összeesküvéselméletek és álhírek szociálpszichológiája*. Athenaeum Kiadó, Budapest.

Krogerus, Mikael – Tchäppeler, Roman 2020 *44 kommunikációs modell*, fordította Kenyeres Anna. HVG Könyvek, Budapest.

Lindgren Leavenworth, M. 2015 The Paratext of Fan Fiction. *Narrative (Columbus, Ohio)*, 23(1): 40–60. Interneten: https://doi.org/10.1353/nar.2015.0004 (Letöltés dátuma: 2023. 06. 25.)

Liu, Cixin 2016a *A Háromtest-probléma. 3/1*, fordította Pék Zoltán. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Liu, Cixin 2016b A szerző utószava az amerikai kiadáshoz. In Cixin Liu 2016 *A Háromtest-probléma. 3/1*, fordította Pék Zoltán. Európa Könyvkiadó, Budapest. 399–404.

Liu, Cixin 2018 *A sötét erdő. A Háromtest-trilógia. 3/2*, fordította Dranka Anita. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Liu, Ken 2019b Kína álmodik, fordította Pék Zoltán. In Ken Liu szerk. (2019) *Láthatatlan bolygók: Kínai kortárs science fiction antológia*, fordította Benkő Ferenc, Bosnyák Edit, Huszár András, Juhász Viktor, kiskádár tamás, Molnár Berta Eleonóra, Pék Zoltán. Agave Könyvek, Budapest. 7–10.

Liu, Ken 2019c Cixin Liu, fordította Pék Zoltán. In Ken Liu szerk. (2019). *Láthatatlan bolygók: Kínai kortárs science fiction antológia*, fordította Benkő Ferenc, Bosnyák Edit, Huszár András, Juhász Viktor, kiskádár tamás, Molnár Berta Eleonóra, Pék Zoltán. Agave Könyvek, Budapest. 267–268.

Liu, Cixin 2019d A lehetséges világok legroszszabbika és a lehetséges Földek legjobbika: a Háromtest és a kínai science-ficton, fordította Pék Zoltán. In Ken Liu szerk. (2019). *Láthatatlan bolygók: Kínai kortárs science fiction antológia*, fordította Benkő Ferenc, Bosnyák Edit, Huszár András, Juhász Viktor, kiskádár tamás, Molnár Berta Eleonóra, Pék Zoltán. Agave Könyvek, Budapest, 321–326.

Liu, Cixin 2019a *A halál vége. A Háromtest-trilógia. 3/3*, fordította Dranka Anita. Európa Könyvkiadó, Budapest.

McHale, Brian 2010 Towards a Poetics of Cyberpunk. In: Graham J. Murphy–Sherryl Vint eds. *Beyond Cyberpunk: New Critical Perspectives*. Routledge, New York–London. 3–28.

Miao, Li 2015 *Physics in Three-Body*. Sichuan Science and Technology Publishing House, Chengdu, Sichuan.

Mjasznyikov, Andrej 2007 Problema pradva na lozs. (prav li bi Kant?). *Woproszi filoszofii*. 6: 130–142.

Morrison, Michael A. 2019. Baoshu: The Redemption of Time: A Three-Body Problem Novel. *World Literature Today*, 93(4): 107.

Mönks, Franz J. – Knoers, Alphons M. P. 2004 *Fejlődéslélektan*, fordította Kathiné Gasparik Katalin. Urbis Könyvkiadó, Budapest.

Nagy József 1996 *Nevelési kézikönyv személyiségfejlesztő pedagógiai programok készítéséhez*. Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged.

Nagy József – Zsolnai Anikó 2001 Szociális kompetencia és nevelés. In Báthory Zoltán – Falus Iván szerk. *Tanulmányok a neveléstudomány köréből.* Osiris Kiadó, Budapest. 251–269.

Novák Anikó – Beke Ottó – Samu János 2018 A cyberpunk térhódítása. Poétikák és diskurzusok. *Godišjnak* (az újvidéki Bölcsészettudományi Kar évkönyve) 2: 63–76.

Pagetti, Carlo 2017 The Three-Body Problem: l'universo trisolare di Cixin Liu tra Cina e America. In Clara Bulfoni – Emma Lupano – Bettina Mottura eds. *Sguardi sull'Asia e altri scritti in onore di Alessandra Cristina Lavagnino*. LED Edizioni Universitarie, Milano. 231–246.

Pariser, Eli 2012 *The Filter Bubble*. Penguin Books, London.

Piaget, Jean 1965 *The Moral Judgement of the Child*, English translation by Marjorie Gabain. Free Press, New York.

Piaget, Jean 1969 A gyermek kétféle erkölcse. In Kiss Árpád szerk. *Válogatott tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest: 407–439.

Piaget, Jean – Inhelder, Bärbel 2004 *Gyermeklélektan*, fordította Benda Kálmán. Osiris Kiadó, Budapest.

Ranschburg Jenő 1998 *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Okker Kiadó Kft, Budapest.

Rétfalvi Györgyi 2012 Kiberpunk értelmezések. Az irodalmi és filmes kiberpunk elméleti kontextusa: science fiction, populáris kultúra és posztmodern. *Kultúra és Közösség*, I–II: 73–91.

Reynolds, Alastair 2012 Space Opera. This Galaxy Ain't Big Enough for the Both of Us. In Keith Brooke ed. *Strange Divisions and Alien Territories: the Sub-genres of Science Fiction*. Palgrave Macmillan, New York. 12–25.

Sánta Szilárd 2011 Új űropera. *Prae*, 3: 15–20.

Saussure, Ferdinand de 1997 *Bevezetés az általános nyelvészetbe*, fordította B. Lőrinczy Éva. Corvina, Budapest.

Shu, Bao 2023a Előszó az angol kiadáshoz. In Bao Shu 2023 *Az idő oltárán*, fordította Szanyó Albert. Európa Könyvkiadó, Budapest. 7–11.

Shu, Bao 2023b *Az idő oltárán*, fordította Szanyó Albert. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Stableford, Brian 1995 Space Opera. In John Clute – Peter Nicholls eds. *The Encyclopedia of Science Fiction*. St. Martin's Press, New York. 1138–1139.

Steiner, Philip 2022 Modern Hard SF: Simulating Physics in Virtual Reality in Cixin Liu's „The Three-Body Problem". *Lublin Studies in Modern Languages and Literature*, 46(3): 57–66. DOI:10.17951/lsmll.2022.46.3.57-66

Suvin, Darko 1979 Metamorphoses of Science Fiction. On the Poetics and History of a Literary Genre. Yale University Press, New Haven and London.

Szűts Zoltán 2018 *Online. Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.

Tilesch György – Hatamleh, Omar 2021 *Mesterség és intelligencia. Vegyük kézbe sorsunkat az MI korában*, fordította Stember Miklós. Libri Kiadó, Budapest.

Turri, Alessandro – Turri, John 2015 The truth about lying. *Cognition*, 138: 161–168.

Turiel, Elliot – Banas, Amy K. 2020 The Development of Moral and Social Judgements: Social Contexts and Process of Coordination. *Eurasian Journal of Educational Research*, 85: 23–44. Interneten: https://doi.org/10.14689/ejer.2020.85.2_(Letöltés dátuma: 2023. 06. 20.)

Vajda Zsuzsanna 1999 Az erkölcsi ítélet fejlődésének kutatása Piaget és Kohlberg után. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 54(3): 339–356.

Van't Veer, Anna E. – Stel, Mariëlle – van Beest, Ilja 2014 Limited capacity to lie: Cognitive load interferes with being dishonest. *Judgment and Decision Making*, 9(3): 199–206.

Walczyk, Jeffrey J. – Harris, Leah L. – Duck, Teresa K. – Mulay, Debra 2014 A social-cognitive framework for understanding serious lies: Activation-decisionconstruction-action theory. *New Ideas in Psychology*, 34: 22–36.

Wang Feng 2016 Liu Cixin 's *The Three-Body Problem* and the Desire to the Future. *Theoretical Studies in Literature and Art* 36 (1): 76–83. Interneten: https://tsla.researchcommons.org/journal/vol36/iss1/8 (Letöltés dátuma: 2023. 06. 25.)

Westfahl, Gary 2015 Space opera. In Edward James – Farah Mendlesohn eds. The Cambridge Companioon to Science Fiction. Cambridge University Press, Cambridge. 197–208.

Zhao, Siqi – Peng, Qinglong 2020 Anthropocentrism in *2001: A Space Odyssey* and *The Three-Body Problem*. *Comparative Literature Studies*, 57(3): 454–463. https://doi.org/10.5325/complitstudies.57.3.0454

Zsolnai Anikó 1999 Összefüggések a szociális kompetencia egyes komponensei, a tanulási motívumok és az iskolai tudás között. JATEPress, Szeged.

Zsolnai Anikó – Kasik László 2007 Az érzelmek szerepe a szociális kompetencia működésében. Új Pedagógiai Szemle, 57(7–8): 3–16.

Zsolnai Anikó – Kinyó László – Jámbori Szilvia 2012 Szocializáció, szociális viselkedés, személyiségfejlődés. In Csapó Benő szerk. *Mérlegen a magyar iskola*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 327–366.

Žižek, Slavoj 2020 *Hegel in a Wired Brain*. Bloomsbury Academic, London.

Živković, Zoran 1985 Motiv prvog kontakta u SF delima Artura Klarka. In: Artur Klark 1985 *Prvi kontakt*, fordította Zoran Živković. NIRO „Književne novine", Beograd. 81–138.